

The world leader in serving science

BRZI, TAČNI I REPRODUKTIVNI REZULTATI U MERENJU SA JSE

Pravilna laboratorijska primena

Jon-selektivna merenja

- Šta su jon-selektivna merenja?
- Na kojim principima rade (teorija)
- Merne i kalibracione tehnike
- Korisni saveti

Šta su jon-selektivna merenja?

- **Jon-selektivna elektroda (JSE, Ion-Selective Electrode - ISE)** pretvara aktivnost specifičnih jona prisutnih u rastvoru u električni potencijal, koji se može meriti voltmetrom ili pH-metrom.
- Po Nernstovoj jednačini, napon je teoretski zavisao od log aktivnosti jona.
- Osetljivi deo elektrode obično je napravljen od jedne jon-specifične membrane i jedne referentne elektrode.

Koji se vrste mogu određivati JSE?

- amonijak - NH_3
- amonijum-jon - NH_4
- bromidi - Br^-
- kadmijm - Cd^{2+}
- kalcijum - Ca^{2+}
- ugljen-dioksid - CO_2
- hloridi - Cl^-
- hlor - Cl_2
- bakar - Cu^{2+}
- cijanidi - CN^-
- fluoridi - F^-
- fluoroborati – BF_4^-
- jodidi - I^-
- olovo - Pb^{2+}
- nitrati - NO_3
- azotovi oksidi - NO_x
- perhlorati - ClO_4^-
- kalijum - K^+
- srebro /sulfid - $\text{Ag}^+/\text{S}^{2-}$
- natrijum - Na^+
- surfaktanti
- tiocijanati - SCN^-
- tvrdoća vode – X^{2+}

Prednosti JSE

- Nema uticaja boje i mutnoće
- Širok koncentracioni opseg
- Niska nabavna cena i operativni troškovi
- Robustnost
- Brzi rezultati
- Kontinualna merenja u realnom vremenu

Nedostaci JSE

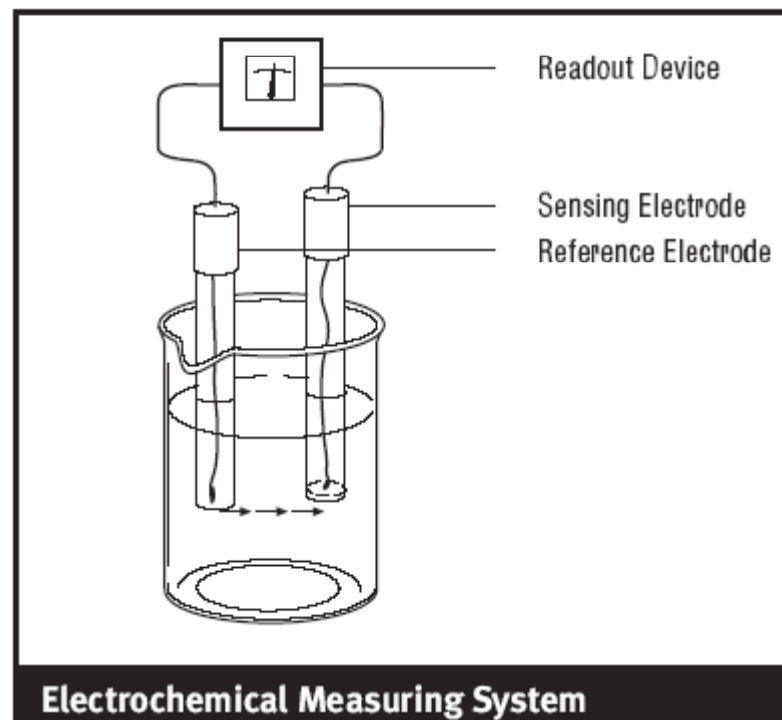
- Smetnje od drugih jona i kompleksiranja
- Neadekvatnost za određivanje metala u tragovima

Merni sistem

Merni sistem sastoji se od:

- osetljive elektrode
- referentne elektrode
- "metra", tj. mernog uređaja (voltmetra)
- kompenzatora temperature (opcija)

Metar meri razliku potencijala (mV) između unutrašnjosti elektrode i uzorka

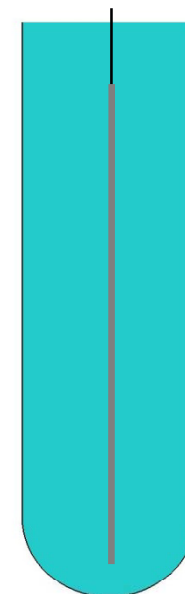
Referentne elektrode

- Kompletiraju strujno kolo
- Obezbeđuju stabilan referentni potencijal

Problemi !

- Začepljenje na kontaktu dve tečnosti ("liquid junction") usled prljavih uzoraka
- Drift elektrodnog potencijala prouzrokovan promenom sastava rastvora za punjenje elektrode tokom vremena
- Reakcija ili nekompatibilnost između rastvora za punjenje elektrode i samog uzorka

Postepena ireverzibilna degradacija unutrašnjih referentnih elemenata ("starenje" elektrode)

Tipovi jon-selektivnih elektroda

- **Elektrode sa čvrstim kontaktom**
  - Pr.: F^- , Cl^- , Ag^+/S^{2-} , Cu^{2+} ; imaju neorganske mebrane
- **Elektrode sa tečnim kontaktom**
  - Pr.: Ca^{2+} , K^+ , NO_3^-
- **Staklene**
  - Pr.: pH, Na
- **Gas-senzibilne**
  - Pr.: NH_3 , CO_2 , NO_x

JS elektrode - Elektrode sa čvrstim kontaktom

- Primeri: F^- , Cl^- , Ag^+/S^{2-} , Cu^2
- Kontakt ide preko kabla zalemljenog na kuglicu neke soli
- Membrane su neorganske - kuglice komprimovane soli ili soli
- Kuglice se rastvaraju vremenom i potrebna je zamena (izuzetak je F^- kristal LaF koji je nerastvoran)

JS elektrode - Elektrode sa tečnom membranom kao kontaktom

- Primeri: Ca^{2+} , K^{+} , NO_3^{-}
- Membrana je jedan jonoizmenjivač ili neutralni nosač (K^{+}) suspendovan u PVC
- Sensitivni jon se razmenjuje ili smešta u specijalan prostor, što prouzrokuje razliku napona na membrani

JS elektrode - Staklene elektrode

- Primer: pH, Na
- Funkcionišu na isti način kao i pH elektrode
- Staklena membrana dozvoljava transfer jona kroz nju
- Potencijal je razlika između napona stvorenih na stranama membrane jonima od interesa

JS elektrode - Gas-senzibilne elektrode

- Primeri: NH_3 , CO_2 , NO_x
- Elektrode odgovaraju gasu rastvorenom u rastvoru.
- Rastvoreni gas difunduje kroz membranu u malu zapreminu rastvora uhvaćenu između sonde membrane i ravne površine pH elektrode.
- Reakcija između gasa i rastvora stvara promenu pH koja se registruje pH elektrodom.
- Ta promena pH je povezana sa koncentracijom jona koji izvorno postoji u uzorku.

Nernstova jednačina

$$E = E_0 + S \log A$$

E = izmereni potencijal

***E*₀** = standardni elektrodni potencijal kada je aktivnost 0

S = nagib, koji predstavlja promenu potencijala (mV) po dekadi promene aktivnosti koju pokazuje elektroda

A = aktivitet jona

Nagib,
$$S = \frac{2.303 R T}{n F}$$

R je univerzalna gasna konstanta (8.314 volt x kulon / °K x mol)

T je temperatura u K(elvin)

F je Faradejeva konstanta (96,490 kulon / mol)

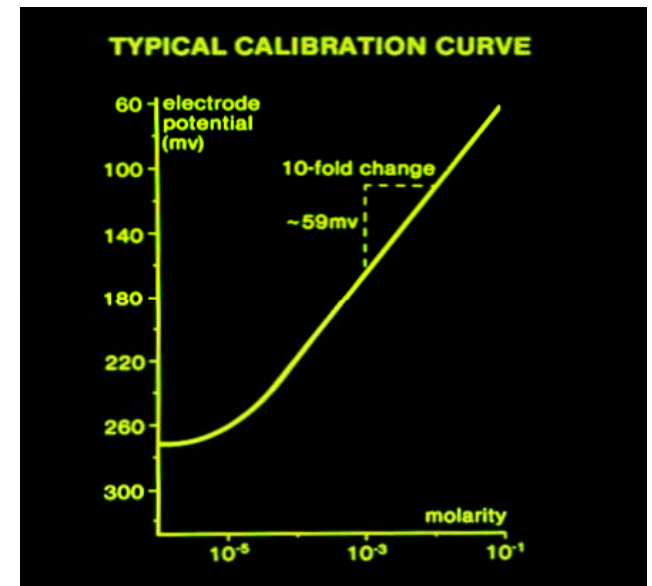
n je naelektrisanje jona

$$S = \frac{2.303RT}{nF}$$

Na 25°C:

$n = \pm 1$ tada je $S = \pm 59\text{mV/dekadi}$

$n = \pm 2$ tada je $S = \pm 29\text{mV/dekadi}$

AKTIVITET I KONCENTRACIJA

$$E = E_0 + S \log A$$

$$A = \lambda C$$

Ako se λ (koeficijent aktivnosti) drži konstantnim, tada je

$$E = E_0 + S \log C$$

Tehnike merenja

- Mogu se ili moraju koristiti različite tehnike za merenje. One su:

	Within linear range	Outside linear range	Occasional sampling	Small volume	Many samples	Reduce chemical usage	Field measurement	Ionic strength >0.1M
Direct measurement	✓			✓	✓		✓	
Low level measurement		✓			✓		✓	
Known addition	✓		✓		✓	✓		✓
Titration	✓							
Analate subtraction			✓	✓	✓			✓

Tehnike merenja – Direktno merenje

Prednosti direktnog merenja:

- Primenjivo za 90% uzoraka.
- Kalibracija se vrši serijski razblaženim standardima
- Koncentracija se određuje poređenjem sa standardima
- Idealno za uzorke koji imaju sličnu matricu ili čija se matrica može podesiti korišćenjem ISA (Ionic Strength Adjuster, podešavači jonske jačine rastvora)
- Nakon kalibracije, merenja se mogu vršiti u širokom opsegu koncentracija
- Brzina - 2-3 minuta za analizu

Neprimenljivost direktnog merenja:

- Kada je potrebna tačnost veća od 2%
- Kada su matrice uzoraka vrlo različite
- Za merenje vrlo koncentrovanih uzoraka
- Kada se dešava kompleksiranje i kada je nagrađeni kompleks stabilan

Tehnike merenja – Merenje niskih vrednosti

- Tehnika je slična direktnom merenju
- Preporučuje se kada je očekivana koncentracija u uzorku u oblasti **nelinearnog** odgovora elektrode
- Preporučuje se kalibracija sa najmanje 3 tačke, kako bi se kompenzovala nelinearnost odgovora elektrode
- Kalibracija se vrši u jednoj čaši, kako bi se smanjile mogućnosti za kontaminaciju uzoraka

Tehnike merenja – Metoda poznatog dodatka

- Nije potrebna kalibracija
  - Elektrode su uronjene u rastvor uzorka
  - Uzorku se dodaje poznati alikvot standarda merene vrste
  - Stvarna koncentracija uzorka se određuje iz promena potencijala pre i posle dodatka
  - Kao i kod direktnog merenja, može se koristiti bilo koja koncentraciona jedinica
- Primenjuje se:
  - Kada uzorci imaju visoku jonsku jačinu ($>0.1\text{ M}$)
  - Kada su matrice uzoraka različite ili složene
- Dobre strane:
  - Od esencijalnog značaja kada su joni uzorka parcijalno kompleksni
  - Preciznost se može poboljšati i do $\pm 0.5\%$

Tehnike merenja – Metoda poznatog dodatka

Jednačina metode poznatog dodatka:

$$C_{UZ} = \frac{\rho C_{STD}}{(1+\rho)10^{\Delta E/S} - 1}$$

gde je $\rho = V_{std} / V_{uzorka}$

ΔE = promena u mV izazvana dodatkom

S = nagib elektrode

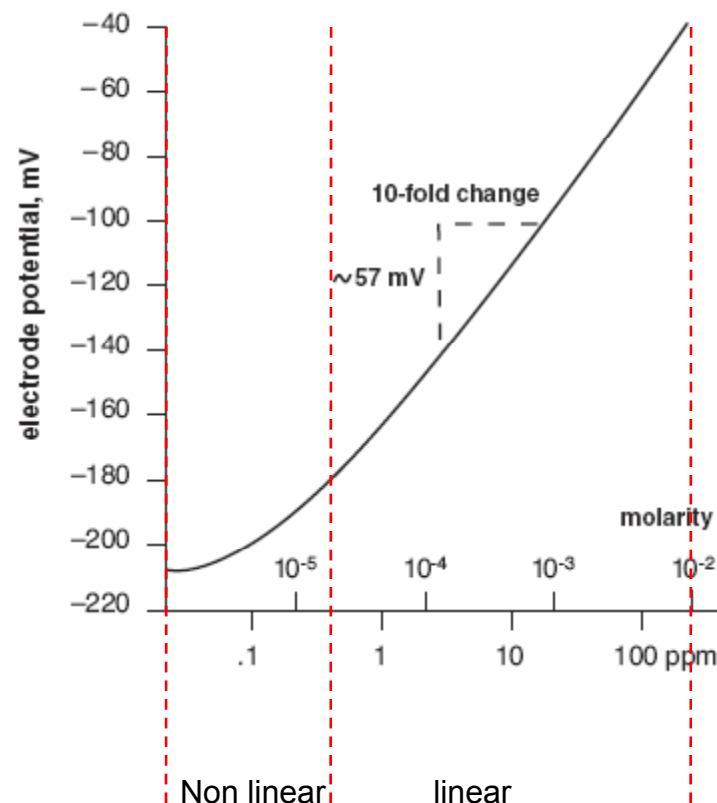
Tehnike merenja – "Oduzimanje" analita

- Nije potrebna kalibracija
- Elektrode se uranjaju u rastvor nekog reagensa koji sadrži vrstu na koju su elektrode osetljive i koja reaguje sa uzorkom
- Korisno:
  - u slučaju kada je raspoloživa zapremina uzorka mala
  - za uzorke za koje je teško napraviti stabilan standard
  - za viskozne ili vrlo koncentrovane uzorke
- Metoda nije prikladna za vrlo razblažene uzorke
- Neophodno je znati stehiometrijski odnos između standarda i uzorka!

Korisni saveti – 1. Kalibracija i koncentracija

Plan u 8 tačaka!

- Standardi moraju da limitiraju koncentraciju merene vrste u uzorku
  - Vrednost u uzorku mora biti između kalibracionih tačaka
- Proverite da li ste u linearnoj ili nelinearnoj oblasti
  - Linearna = najmanje 2 kalibracione tačke
  - Nelinearna = više od 2 kalibracione tačke
- U nelinearnoj oblasti (oblast niskih koncentracija), potrebno je više od 2 standarda da bi se okarakterisala radna kriva
- Budite sigurni da je očekivana koncentracija jona od interesa iznad granice detekcije elektrode i ispod gornje granice mernog opsega elektrode

Korisni saveti – 1. Kalibracija - sukcesivna razblaženja

Plan u 8 tačaka!

Pravite kalibracione standarde SUKCESIVNIM RAZBLAŽENJIMA

Primer:

- Priprema standarda **170 ppm NH₃ (ili 140 ppm N)**
  - Pipetirati 10 mL 0.1 M standarda NH₄Cl u odmerni sud od 100ml
  - Razblažiti do crte dejonizovanom vodom i dobro promešati
- Priprema standarda 17 ppm NH₃ (ili 14 ppm N)
  - Pipetirati 10 mL prethodnog standarda u odmerni sud od 100ml
  - Razblažiti do crte dejonizovanom vodom i dobro promešati
- Priprema standarda 1.7 ppm NH₃ (ili 1.4 ppm N)
  - Pipetirati 10 mL prethodnog standarda u odmerni sud od 100ml
  - Razblažiti do crte dejonizovanom vodom i dobro promešati

Korisni saveti – 2. Podešavači jonske jačine rastvora (ISA)

Plan u 8 tačaka!

Koristite podešavače jonske jačine rastvora! Ionic Strength Adjuster

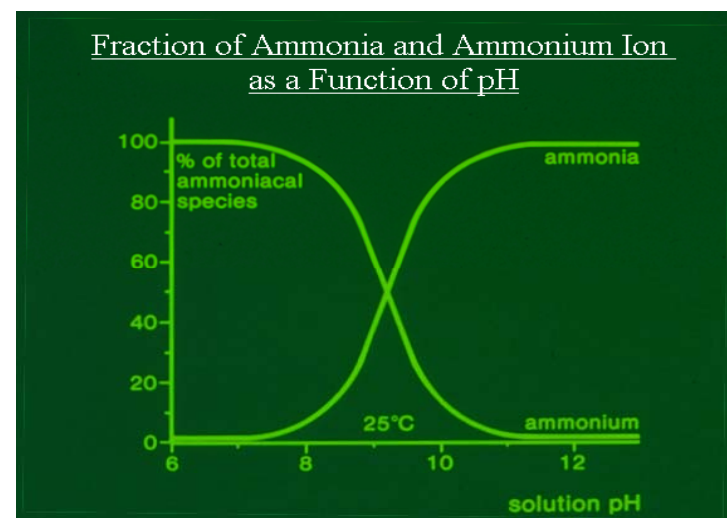
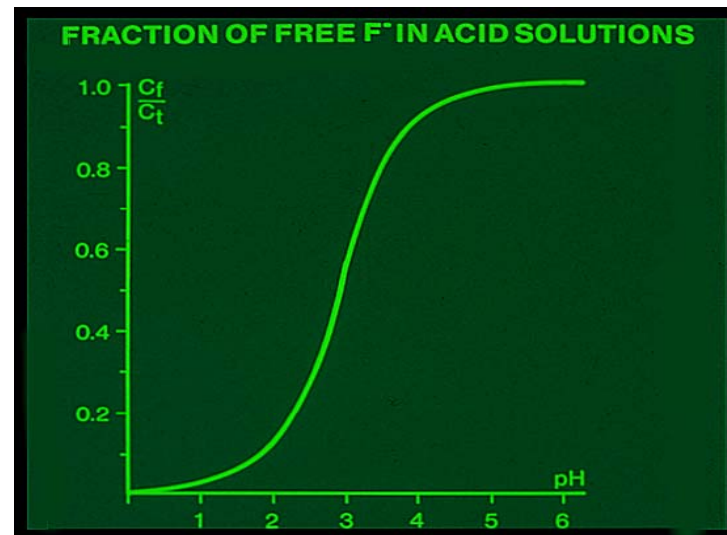
- ISA su rastvori visoke jonske jačine
- ISA minimiziraju razlike u jonskoj jačini i stoga fiksiraju koeficijent aktivnosti
- Moraju se dodati i standardima i uzorcima, dajući svim rastvorima uniformnu jonsku jačinu
- ISA čak i podešavaju pH u nekim merenjima!?
- ISA su neophodni za uspešna direktna merenja i tehnike merenja sa dodacima

Korisni saveti – 3. Efekat pH

Plan u 8 tačaka!

pH je često kritičan parametar

- Primeri
- I Idealna pH oblast za niske sadržaje (ispod 10 ppm) fluorida je 4,5-5,5
- II Niski sadržaji natrijuma zahtevaju visoke pH vrednosti
- III pH treba da iznad 11 kada se pomoću amonijačne elektrode meri sadržaj amonijum-jona
- **ČITAJTE UPUTSTVA ZA RUKOVANJE ELEKTRODAMA**

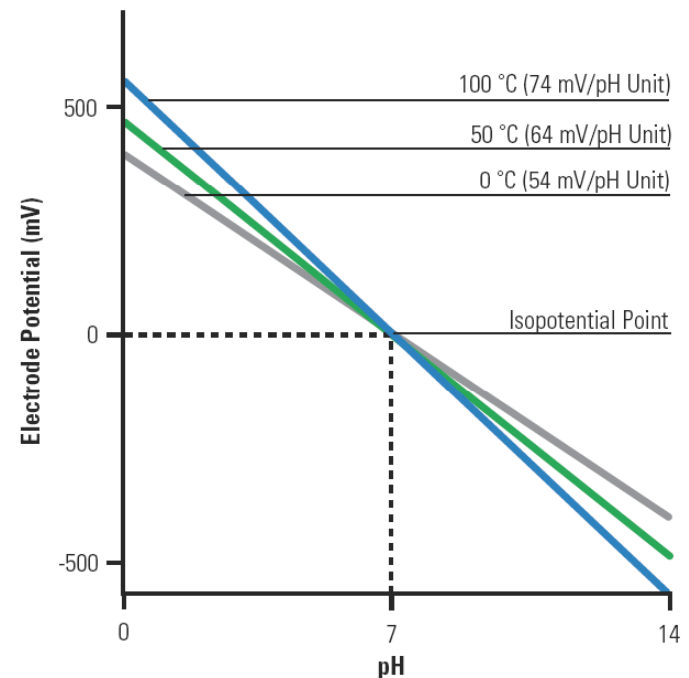

Korisni saveti – 4. Efekat temperature

Plan u 8 tačaka!

- Temperatura utiče na nagib elektrode, E_0 i na koeficijent aktiviteta
- Izopotencijalne tačke (0mV) jon-selektivnih elektroda često nisu u mernom opsegu, pa temperaturna kalibracija nije izvodljiva. Zato...
Kalibrišite i merite na konstantnoj temperaturi (max $\pm 2^\circ\text{C}$)

pH	0C mV	25C mV	100C mV
0	379,40	414,12	518,00
1	325,20	354,96	444,00
2	271,00	295,80	370,00
3	216,80	236,64	296,00
4	162,60	177,48	222,00
5	108,40	118,32	148,00
6	54,20	59,16	74,00
7	0	0	0
8	54,20-	59,16-	74,00-
9	108,40-	118,32-	148,00-
10	162,60-	177,48-	222,00-
11	216,80-	236,64-	296,00-
12	271,00-	295,80-	370,00-
13	325,20-	354,96-	444,00-
14	379,40-	414,12-	518,00-

Korisni saveti – 5. Smetnje

Plan u 8 tačaka!

Jon-selektivne elektrode ponekad trpe smetnje od drugih jona prisutnih u uzorku, što dovodi do:

- netačnih rezultata (suviše visokih) - prave smetnje
- oštećenja membrane
- netačnih rezultata (suviše niskih) – kompleksiranje

Čarobno rešenje je:

koristite ISA i čitajte priručnik!!!

Korisni saveti – 5. Smetnje - Rešenja

Plan u 8 tačaka!

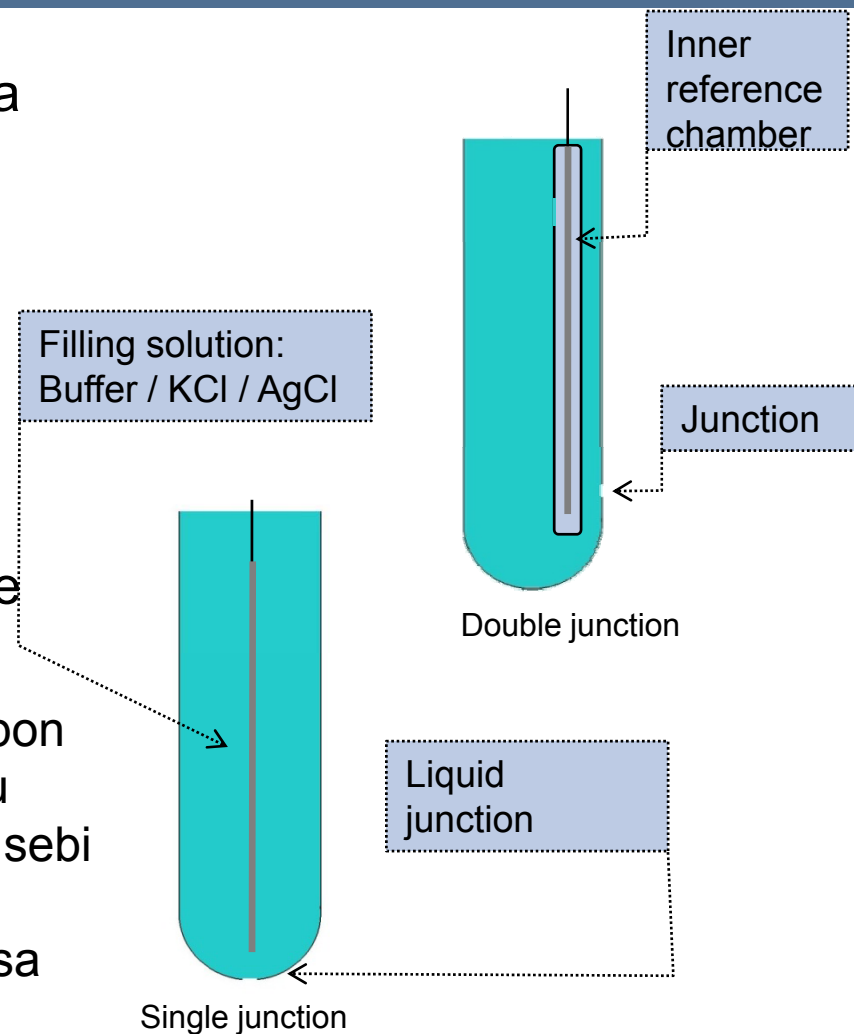
- Interferirajući joni ponekad se mogu eliminisati:
  - podešavanjem pH
  - precipitacijom sa Nitrate/NISS (Nitrate Interference Suppressor Solution)
  - oksidacijom sa CISA (Complexation Ionic Strenght Adjuster)
- Rešenja za kompleksiranje:
  - kompleks TISAB sadrži CDTA koji kompleksira trovalentne metale
  - održavajte nivo kompleksa i koristite tehnike dodataka

Korisni saveti – 6. Referentne elektrode

Plan u 8 tačaka!

Nije svaka referentna elektroda idealna za svaku aplikaciju - izaberite pravu!

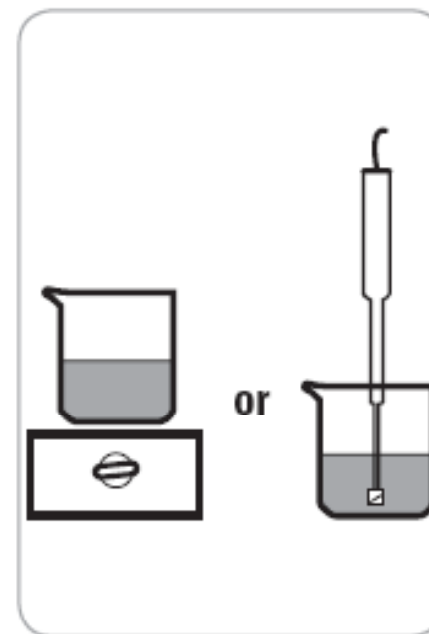
- Single Junction
ili
- Double Junction
- Rastvor za punjenje ref. elektrode
- Zahtevi:
  1. Da stabilizuje referentni napon
  2. Da ima visoku jonsku jačinu
  3. Da nema ometajuće jone u sebi
  4. Da ne reaguje sa uzorkom
  5. Da ne sadrži jone od interesa

Korisni saveti – 7. Mešanje

Plan u 8 tačaka!

- JSE su osetljive na protok, pa je mešanje neophodno
- Mešajte i standarde i uzorke, istom brzinom
- Čuvajte se mešalica koje se zagrevaju tokom rada
  - Koristite neki izolator koji sprečava zagrevanje
- Pazite na električne smetnje koje mešalice mogu da stvaraju elektrodama

Korisni saveti – 8. Održavanje

Plan u 8 tačaka!

- Ispravno čuvanje JSE kada nisu u funkciji
- Čistite šta se može očistiti
- Dopunjavajte referentnu elektrodu

ČITAJTE PRIRUČNIK!!!!!!!!!!!!!!